

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 301

ÜÇÜNCÜ 1000'E
GİRERKEN TÜRKİYE
Kutlu Doğum Sempozyumu - 1999

Yayına Hazırlayan
Ömer Turan

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	93270
Tas. No:	297.92 KUT.D

ANKARA
2000

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Mithatpaşa Cad. No: 62/B (06420) • Kızılay/ANKARA

Tel: (0.312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75

Fax: (0.312) 417 00 09

Yayın No: 301

Sempozyumlar-Paneller Serisi: 30

ISBN 975-389-358-2

00.06.Y.0005.301

Kapak Tasarım ve Uygulama

Mehmet Fidancı

Bu kitap;

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin

Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde

hazırlanıp basılmıştır.

BİZİ BİZ YAPAN DEĞERLERİMİZ
VE
HAYATIMIZI ANLAMLANDIRMADAKİ ROLÜ

Ahmet Nedim Serinsu

*"Güneş kaynağını görmek istiyorsan başka bir göze ihtiyacın var.
Çünkü baş gözünde o kudret yok. Yalnız aydın
güneşin suya aksini görebilir."
Şebüsteri*

*"İnancın
- hangi biçimde olursa olsun
egemen olduğu çağlar parlaktır, yücelticidir
ve çağdaşları ve gelecek kuşaklar için
verimlidir."
Goethe*

*"Dünya,
aşkın bir hakikat imanının
yokluğundan muzdariptir."
Renowler*

*"İnsanı insan kılan
onun bağlı bulunduğu
değerler sistemidir."
Necati Öner*

Sunuş

Hayatta insanı canlandıran şey nedir? Peki ya onu öldüren !?...

Bir ders kitabından veya ansiklopedilerden hayatı anlamak mümkün müdür?

Bu eserleri okuyarak hayatı anlamak isteyen kimse, hayatın işleyişi konusunda nasıl bir görüş elde eder? Oralardaki çözümler, şekiller, formüller bu kimsenin hayatı sırtlamasına nasıl ve ne kadar yardımcı olabilir?

Bilgi hayatı anlamak için tek başına yeterli midir? Bilgiyi hayata mal etmenin/ hayata katmanın yolu nedir? Bilgiyi nasıl bir tavırla ve hangi niyetle ruha vermelidir?

Şu yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olduğunu anlamanın ve anlatmanın yolu nedir?

Ve daha birçok sorular...Yani kısaca:

Hayat reçete edilebilir mi?

Evet edilebilir! Ama bir noktaya kadar. İşte biz o noktayı söz konusu etmek istiyoruz.

Neden söz konusu etmek istiyoruz? Çünkü yeni bir asra girerken umduklarına ulaşabilecek, yepyeni bir gelecek yaratabilecek donanımına sahip olduğumuzun ve bu donanımı kültürel kalkınmamızın temeli kılabilceğimizin yeni bir yaklaşımla ortaya konulması gerekiyor. Bunun için şimdiki oluşturmada payı olan ve insanın/ insanımızın varoluşunun zeminini, varlık şartlarını hayata katmasını meydana getiren şeyleri kavramak gerekiyor.

Ancak anılan noktaya bakmak istediğimiz bir açı var: "insanın anlam arayışı"!

Buna göre reçetenin en temel amacı, insanımızın ayakta durabilmesini, - psikiyatristlerin deyimiyle- hayatın dayanılmaz acılarına katlanabilmesini sağlayan şeyi bulmak.

Bu şey, hayatımıza anlam katan her ne ise ondan kaynaklanan "değerlerimiz"dir.

Değerlerimizi ele alırken geçmişle gelecek arasında bir bağ kurmayı, bugüne bu çerçevede bakmayı deneyeceğiz. Bizi biz yapan değerlerimizden - ve dolayısıyla insandan/ insanımızdan- yana bir

ümidini uyanık tutmaya yönelik bir katkıda bulunmaya çalışacağız. Hepimizin gördüğü ve içinde yaşadığı vakıyı Spinoza'nın şu sözündeki manaya uygun olarak incelemeye gayret edeceğiz:

“Ağlamayın,
öfkelenmeyin,
anlayın !!!”

Değer Nedir ve Nasıl Oluşur?

Değer/ kıymet kavramı felsefe ve sosyoloji sözlüklerinde şöyle tanımlanıyor:

- “Kişinin, isteyen, gereksinme duyan, erek koyan bir varlık olarak, nesne ile bağıntısında beliren şey.”
- “Nesne ve olayların bir toplum, bir sınıf ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği.
- “Bir toplum, bir sınıf ya da bir insan için önem taşıyan nesne ve olaylar.”
- “Bir şeyin arzu edilebilir/ iyi veya edilemez/ kötü olduğu hakkındaki inanç.”

Aynı sözlüklerde *toplumsal değerler* kavramı ise şöyle tarif ediyor:

“Belli bir toplumda ya da toplumsal kümede bireylerin olumlu tepki gösterdikleri düşünceler, kurallar, uygulamalar, maddi nesnelere.”

O halde *değer*, insan gerçeğinin bir olgusudur. İnsanın kendini ifade etmesidir.

Peki *değer* nasıl oluşur?

İnsanın varlıkla olan ilişkileri sonucu oluşur. İnsan var olanın bilgisini kullanırken elde ettiği sonuçlar onu değer kazanmaya zorlar ve elde ettiği bilgileri ölçü niteliğinde olan değerlere göre kullanır. Değerler insanın varlık şartıdır. İnsan akıl sahibi olduğu için değerleri vardır. İnsandan başka canlıların bir değer dünyası yok-

tur. Değerlerin işlevi, insanın zekasını ve aklını olumlu yönde (hayata- tabiata- evrene uyum yönünde) kullanmasını sağlamaktır.

Dolayısıyla değer, insan davranışlarının yol göstericisi bir inanç olmak bakımından insanın, dünyanın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerinin bir terkibi demektir. Bu sayede o, özellikle ahlaki davranış konusunda, çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri değerlendirirken başvurduğu bir ölçüt edinir. Ancak değer, inancın spesifik bir şekli olmak itibariyle ondan daha temel bir zemine oturur. Şöyle ki bir değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca, yani hayatı anlamlandırma'ya tekabül eder.

Peki *insanın hayatını anlamlandırması/ insanın anlam arayışı* ne demektir?

Buradaki *anlam* sözcüğü insanın bütün yapıp- etmelerini yöneten, insanın somut varlık bütününde temelini bulan varlık koşullarından birini ifade eder. Buna göre *hayata anlam verme*, insanın varlık bilincine ermesi, içinde bulunduğu nimetleri idrak etmesi, yeteneklerinin sınırını bilmesidir. *İnsanın anlam arayışı* ise, onun fitrî yeteneklerini keşfetmesi, bu sayede hayatın problemleriyle baş edebilecek bir yetenek kazanması, hayattaki dengeyi keşfetmesi ve böylelikle mutluluğa ermesidir.

İnsanın Hayatına Anlam Vermesi Nasıl Gerçekleşir?

İnsan, hayatına hangi değerlerle anlam veriyorsa o değerler, yapıp- etmelerine yön verirler; onun yapıp- etmelerini yönetirler. Artık insan, eylemlerine ve bu eylemlerin ortaya koyduğu başarılarla bu değerler çerçevesinde anlam verir. Çünkü insan, yapıp-etmeleri ile ana amaçları arasında bir ilgi kurar. İşte kişi- obje ilişkisinde özü/ fitrat'ı oluşturan bütün varlık şartları, bu şekilde içerik/ anlam kazanır; insanın anlam vermesi/ değer görmesi yani var oluşu, bu şekilde gerçekleşir.

İnsan şöyle veya böyle hareket ederken verdiği tüm kararlar, hayatını anlamlandıran değerlerin (yüksek veya araç değerler) ışığında oluşan amaçları, hedefleri, planları gerçekleştirmeye yöneliktir. Ayrıca insan, içinde bulunduğu sonsuz durumlarda bu amaçlarını,

hedeflerini, planlarını bir defada gerçekleştiremez. Bunun için insan, hayatını anlamlandıran değerlere dayanarak ve seçerek eylemlerini düzenler, onları önemine göre sıraya koyar. Kendi amaçlarına hizmet eden eylemi anlamlı/ değerli bulur. Bu durum, aynı eylemin/ amelin bir başkası için anlamlı olmasını hem gerektirmez hem de anlamlı olmasını engellemez. Çünkü bir eylemin değerliliğinin tasarımı kişiden kişiye değişebilir.

İnsanın bir bütün olarak var oluşunu gerçekleştirmesi, hem iç hem de dış dünyasındaki başarılarıyla birlikte sağlanır. Birinin eksikliği anlamsızlık olur. Kişinin bu bütünlük içerisinde hayatın anlamını keşfetmesi üç farklı yoldan gerçekleşebilir:

- 1- Amel/eylem ortaya koyarak, üreterek, eser yaratarak.
- 2- Bir şeyi/bir insanı severek, karşılıklı etkileşerek.
- 3- Kaçınılmaz acıya karşı bir tavır geliştirerek (musibetlere/sınıklara sabrederek).

İnsanın böyle yapıp etmesinin, hayatını anlamlandırmasında gerçekleşen sonuçları vardır: Bunun için eylemine bir anlam vererek insan olma koşullarının yerine gelmesini sağlar. Değerleri duyan bir varlık olarak doğru ve değerli eylemde bulunmak (dürüst bir insan, adil bir insan, saygılı bir insan olmak) ister.

Aslında insanın hayatını anlamlandırmada temel aldığı değerler, ona her zaman amaçlarını, hedeflerini, planlarını gerçekleştirmesini sağlamaz. Çünkü insan, değişen hayat durumları içinde yaşar ve bu değişik hayat durumlarından birisi öbürünü izlerken talihsizliklerle, başarısızlıklarla karşılaşabilir.

İnsanın karşılaştığı bu gibi olaylar, onu, şimdiye kadar bilmediği, kendisine örtülü kalan yeni bir hayat yönüne çevirebilir. İnsanın karşılaştığı olaylar onu uyarabilir. İnsan böyle bir bilgiye erişirse, o zaman bu bilgiden yola çıkarak yeni bir yolda yürümeye başlayacaktır.

İnsanın hayatı anlamlandırmada başka tarzlara genellikle duyarsız kalması, onun kendi eylemlerini, kendi hareket tarzını anlamsız bulmaması, yani kendi durumunu meşrulaştırması sebebiyledir. Çünkü yaşamak isteyen insanın doğal hali budur. Hiçbir insan kendi yeteneklerinden kuşku duymaz; aksine her eyleminde bir

anlam görür. Bu, ister gerçekten var olsun veya olmasın, hiçbir önemi yoktur. İnsanın hayatta kalmasını sağlayan, onun kendisinde bazı yetenekler görmesi, yapıp etmelerine bir anlam vermesi, içinde bulunduğu durumu meşrulaştırmasıdır. Yoksa insan yaşayamaz.

O halde insan, dünyada gerçekleştirmeyi istediği amaçlarına, hedeflerine, planlarına ulaşmada ya başarılı veya başarısız olacaktır.

İnsan anlam arayışında başarılı olduğunda:

- fitri yeteneklerini keşfetmiş olur;
- bu sayede hayatın problemleriyle başa çıkabilecek bir yetenek kazanır;
- hayatta aradığı 'denge'yi keşfeder;
- en önemlisi mutlu olur.

İnsanın anlam arayışı boşa çıkarsa:

- fitri yeteneklerini iptal eder;
- hayat yük olur;
- anlık haz arayışlarına yönelir (sigara, içki, uyuşturucu, cinsellik...);
- 'denge'yi tamamen yitirir;
- en önemlisi, anlam arayışı yönelimini geri çeker, her şeyden 'vazgeçer'. Bütün bunlar öldürücü bir durumla sonuçlanabilir.

Değer- Kültür İlişkisi

İnsan sürekli bilgi akımı ve iletişim içerisinde. Bilgiyi ya doğrudan veya dolaylı yollarla elde eder. Elde ettiği bilgilerle tutumlar içinde bulunur ve amelini/ üretimini ortaya koyar, yeni davranışlar kazanır. Bu tutumlar, insanın temel kabul ettiği değer hükümlerinden/ hayatı anlamlandırmadan kaynaklanır. Bu temel hükümler, onun zihin dünyasını sınırlar. O tutum içinde kaldığı sürece verdiği her hüküm, yapacağı her davranış, temel kabullenmelere bağlı olarak onların çerçevelediği alan içerisinde olur. Bu alan aynı zamanda kültür faaliyetlerinin alanıdır. Yani insan, kültürü bu şekilde oluşturur. Farklı hüküm verme, farklı davranış içinde olma ancak temel kabullenmeleri değiştirmekle, yani tutum değiştirmekle mümkün olur.

Şu halde insan hep bilgi ile dir. Onun varoluşunun sebebi bilgidir.

Aslında bilgi, fertte kalmaz; başkalarına aktarılır. Nesilden nesile devreden, gelişen ve büyüyen bilgi, insan türünün ortak malı olur. Her fert bundan istediği miktar ve gücü oranında faydalanır.

Bütün canlılar içerisinde ancak insanın yaptığı bu faaliyete kültür denir. İnsanın varoluşunun oluşması ve onu hissetmesi kültür sayesinde dir. Kültür, insanın varolanlar hakkında, hangi yolla olursa olsun edindiği bilgilerdir. Bu bilgilere dayanarak ortaya koyduğu eser ve davranışlar, sahip olunan kültürün görünümüdür. Çünkü kültürde bilgi esastır. Bilgi çeşitleri aynı zamanda kültür unsurlarını oluşturur. İnsanlar, var olanların bilgisini, onlara farklı açılardan bakarak, farklı metotlar kullanarak elde eder. Böylece bilgi türleri (din, felsefe, bilim, sanat, düzensiz bilgi, büyüsel bilgi) doğar. Bütün bu bilgi çeşitleriye hayatı anlamak ve anlamlandırmak için var olanlar hakkında bilgi verir. Her birinin tanıma, tanıtma, anlama, anlamlandırma yolları, metodu, üslubu, fonksiyonu farklıdır. İnsan; zamana, mekana, ihtiyaca göre bunların birini kullanır. Bu bilgi türlerinin kullanımının bütünü, kültür denen şeyi meydana getirir. Kültürün bir kısmı, onu meydana getiren millete özgüdür. O milletin zihniyetini, damgasını taşır (*özgün kültür*). Kültürün bir kısmı da bütün insanlığa hastır. Herhangi bir milletin damgasını taşımaz, milletlerin ortak malı gibidir (*ortak kültür*). Ortak kültür, var olanlara etki etme, tabiata hakim (halife) olma yolunda (emrine sunulmuş her şeyin kullanımı için) insanlığın bir mücadelesidir.

O halde bir bütün olarak ele alındığında kültür, insanın kendisini gerçekleştirme süreci diye tanımlanabilir. Din, felsefe, bilim, sanat, düzensiz bilgi, büyüsel bilgi, bu süreçteki çeşitli alanlardır. İnsan, bunların hepsinde yeni bir dünya kurma, hayatı anlamlandırma gücünü kanıtlamak istemiştir.

Burada önemli bir sorun karşımıza çıkmaktadır: İnsan, özünde/fitratında hür bir varlıktır. İnsan, 'hürriyeti', insan olmasını sağlayan doğal bir hak olarak yaşamaktadır. Onun için insan böyle bir imkâna sahip olduğunu hisseder.

İnsan, hayatını anlamlandırırken, fitratından kaynaklanan imkânları gerçekleştirirken bir yaşantı hali olarak hürriyetini de kul-

lanır. O zaman 'doğru' ve 'değerli' eylemde/amelde bulunması nasıl mümkün olacaktır?

Bunun için '*örnek/önder kişilere*' ihtiyaç vardır. Bunlar, içinde buldukları durumlarda doğru ve anlamlı/değerli eylemler gerçekleştiren kişilerdir. Eylemlerinde insan olma imkânlarının yolunu daima açık tutma kaygısı, bu kişilerin ana özelliklerinden biridir. Çeşitli düşünceler, ideler olarak karşımıza çıkan bu anlamları insan dünyasına getiren de, katan da bu kişilerdir. Peygamberler, veliler, filozoflar ve düşünürlerin işlevleri bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Bu hayat tecrübelerini örnek almak ise hayatın anlamlı/değerli kılınmasının bilgisini verir. İnsan, bu yaşantısında fitri kabiliyetlerinin tümünü harekete geçirdiğinden kişi olarak imkânlarını bilme, amel/eylem üretme ve geliştirme yolunu açmış olur. Kişiye her koşulda değerli eylemde bulunma gücünü sağlar. Yani kişiye '*insan olma*'nın, hayatını nasıl anlamlandırırsa mümkün olacağının yolunu gösterir.

Burada önemli bir sorun da şudur:

Eğer kişi fitratına yabancılaşmışsa, insan olarak yapısal imkânlarını köreltme, onlara ters düşme gibi bir yaşantı içindeyse ne olacaktır?

Öncelikle bu kişi, yukarıda anlatılan '*insan olma*' imkânlarından kendini mahrum etmiş demektir. İnsani ilişkilerinde bu 'değerleri/anlamları', ' anlamsız/değersiz' görecektir. Hayatını anlamlandırmadaki ana amaçlarını fitratıyla uyumlu olan bu tip bilgiler oluşturmayacaktır.

Eğer insan, kendini ve çevresini anlayamazsa, yani hayatını anlamlı/değerli kılamazsa dış dünyayı tehlikeli bir alan olarak algılar. Böyle bir durum, davranışları, tehlikelere karşı savunmaya yönelik bir biçimde düzenlemeye ve enerjinin çoğunu bu doğrultuda tüketmeye sebep olduğundan 'gerçekleri' algılamayı ve kendini yaşayabilmeyi engeller. Fitratındaki insani yapısal imkânları ve dolayısıyla üretimini/amellerini köreltir. Çünkü insanın kendi içinde ürettiği kargaşa, dış dünyadaki gerçek tehlikelerden çok daha ürkütücüdür.

Öte yandan insan öyle bir varlıktır ki, gözlemlediği yaşantı ile kendisi (hayatı anlamlandırması) arasında hiçbir ilişki kurmayabilir. Anılan özelliklerin, çevresindeki bazı insanlarda bulunduğunu düşünebilir. Böylesi bir inkar, insanın o eylemini/amelini değiştirmeye hazır olmadığını gösterir. Üstelik kişinin bu eyleminin doğru ve değerli olmadığını fark etmesi, onu değiştirebilmesi için yeterli değildir. Çünkü değişme, 'neden' öyle davrandığımızı görebilmekten çok, o davranışı 'nasıl' yaptığımızı zamanında fark edip, aradaki anlamlandırmamızı/yaşantımızı anlamaya çalışarak gerçekleştirilebilir. Bir insanın bunu tek başına başarabilmesi pek de kolay değildir. Çünkü bu, her şeyden önce bir 'niyet' ve 'kararlılık' sorunudur. Niyet ve kararlılık ise, hayatın manevi alanına aittir. Bu yüzden insanın hayatını aydınlatacak, bu sorunları aşmış 'örnek / önder kişilere' ihtiyacı vardır.

Kısacası insana hayatında anlam bulmasında yardım edecek, yol gösterecek bir rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber, insana, varlığının derinliklerinde bulunan gerçekten özlediği şeyleri ona fark ettirmelidir. İnsanın temel arzularını ve iç güdülerini nasıl doyurup tatmin edeceğini, egosunun veya süper egosunun çatışan istekleri arasında nasıl uzlaşma sağlayacağını, topluma ve çevreye nasıl uyum göstereceğini, insan bu rehberde bulabilmelidir. Çünkü insan, uğruna çaba göstermeye değer bir hedef, özgürce seçtiği bir amaç için mücadele etmezse psikolojik bunalıma düşer. İnsan hayatında daima ulaştığı şeyle, ulaşmayı hedeflediği ve ulaşması gereken arasındaki gerilimi yaşar.

Değerlerimizin Temelinde Ne Var?

İnsanın bir fert olarak veya topluluk içinde hayatını anlamlandırması '*etik-aksiyon meselesi*' ile dünyayı ve dünyada olup bitenleri anlamak ve açıklamak '*bilgi meselesi*', bütün çağlarda, bütün filozoflarca, biri diğerine bağlı, biri diğerinin içinde ele alınmıştır.

Bu iki meselenin toplumlara mal olmasının somut izleri vardır. Halk arasında yaşayan efsaneler¹, atasözleri², ahlaki nasihatler ve

1 Dede Korkut, Manas Destanı vb. ...

2 Atasözlerimize bu çerçevede baktığımızda onların temelinde bizi biz yapan değerlerimizin olduğu görülecektir.

yasalar³ hayatın türlü görünümlerine cevap veren hayatı anlama, açıklama ve anlamlandırma⁴ İnsan, böylece fertler ve toplumlararası ilişkilerde fitratından kaynaklanan sert, kendi çıkarımı düşünen, hileci, ihtiraslı, egemenlik kurmak isteyen zihniyeti dengeye, doğruya, hak ve adalete ulaştırma arayışı içinde olmuştur.

Peki bu yaşantıların anlamı nedir?

Bu yaşantılar, diğer yaşantılara (hayat tecrübelerine) göre özellik taşırlar. Dolayısıyla bunları yaşayanlar, hayattan farklı bir lezzet almışlardır. Aynı zamanda bu yaşantılar, karşılığı olan, kuruntu olmayan, tarihselliklerinde süresiz, her bir ilişkideki eşsizliklerinde eşdeğerli, aynı anda yaşanırken birbirleriyle çekişmeyen- çatışmayan yaşantılardır.

Peki bu yaşantıların temelinde ne vardır?

Bu yaşantıların temelinde hem 'özgü kültür'e hem de 'ortak kültür'e dayanan hayatı anlamlandırma ve değerler sistemi vardır. Böylece toplum içindeki fert, hayatını anlamlı/ değerli kılmamanın bilgisini edinir. Artık o ayakta durabilir. Çünkü yaslanacağı ve durabileceği zemin üzerinde bulunmanın gücünü sağlamıştır. Bu yaşantısında fitri kabiliyetlerini harekete geçirdiğinden kişi olarak imkânlarını bilir, kendine amel/ eylem üretme ve geliştirme yolunu açar. Bu hal ona her koşulda '*değerli eylem / salih amel*'de bulunma imkânı verir. Yani kişiye 'insan olma'nın, hayatını nasıl anlamlandırırorsa mümkün olacağının yolunu gösterir.

Peki bizim, bizi biz yapan değerlerimizin temelinde ne var?

Bizi biz yapan değerlerimizin temelinde ne olduğunu tarihimizle dinimizin eseri olan '*özgü kültürümüz*'de ve hem dinimiz hem de bulunduğumuz coğrafya ile katıldığımız '*ortak kültürümüz*'de ara-

3 İki örnek: "*İçilmez hiçbir su durulmayınca / İnsan kâmil olamaz yorulmayınca*". Bir Anadolu türküsünden:

"*Herkes sever yavrum okuyanı yazanı / Kimse sevmez yavrum meyhanede gezeni*"...

4 Stefan Zweig'in *Yıldızın Parladığı Anlar* (Çev.B.Arpad, TİŞ Bankası Yay., Ankara tarihsiz) isimli eserinde Fatih Sultan Mehmed ve İstanbul'un Fethi üzerine anlattıklarını bu bağlamda okumanın bize pek anlamlı görüldüğünü bilvesile zikretmek isteriz. Ancak, sözü uzatmamak için bu örnekle ne demek istediğimizi açmıyor ve mütalaa edenlerin iz'ânına bırakıyoruz.

mamız gerekir. Biz burada sadece özgü kültürümüz ile ortak kültürümüzde dinimizden kaynaklanan değerlerimizi söz konusu edeceğiz.

Dinimiz İslamiyet ile katıldığımız ortak kültürümüzün temelinde Kutsal Kitabımız Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimiz Hz. Muhammed vardır. Buna göre:

- Kur'an-ı Kerim, insanın bütün varlık koşulları ile uyumlu ve o koşullara cevap veren bir ilahi mesajdır. Yani o, - Kur'ani kavramı ile- fitrata hitap eden, insanın fitri ihtiyaçlarını en mükemmel şekilde gözönünde bulunduran bir kitaptır. Tanrı, onu, insan 'sistemi' düzgün kullanabilsin, dünya- hayat- tabiat- evren karşısında takınacağı tavrı bilebilsin ve bunu bütün varlıklarla paylaşabilsin diye indirmiştir. Bu sebeple Kur'an, kendini 'hidayet rehberi' olarak tanımlamakta, insan modelinin nasıl olacağını göstermekte, insan-hayat- tabiat- evren bütünlüğünün gerçekleştirilmesi için kurallar koymaktadır. Kısaca Kur'an, insanın anlam arayışına cevaptır; insanın hayatını anlamlandıran kitaptır.

- Hz. Muhammed'e gelince; o, insanın sorumluluk/ emanet bilincini diri tutmak, anlam arayışında fitri dengesini korumak için vahy'in insan modelleri olarak, yarattıklarını en iyi bilen Yüce Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerin sonuncusudur.

Hz.Muhammed'i kıyamete kadar değişmez insan rehberi kılan, son peygamber olması kadar, Kur'an ahlakıyla ahlaklanmış, yaşayan bir Kur'an oluşudur. Kısaca o, Kur'an'ın nasıl yaşanacağını/hayatı anlamlandıracığının ve insan olma imkânlarının yolunun daima nasıl açık tutulacağını somut örneğidir.

Şimdi de buraya kadar ifade edilenleri birkaç misalle somutlaştırmamız yerinde olacak.

Örnek 1: "*Türk Ailesinin Ev İçi Düzeninde Levhalar*" :

".....Öteki gruptaki levhalar ise, mesajlarında akıp giden hayatın insana etkisini, ona verdiklerini, edebileceklerini veya ondan alılabileceklerini değerlendirir. İnsanı sıradanlıktan, duyarsızlıktan, hayalgücü yeteneğini kaybetmekten korur. Çünkü insan hayatı yekdüze akıp gitmez. İyi günler, sıkıntılı günlerle; acılar neşelerle, ümitler yeislerle içiçedir. Öyle ise, insan darlık zamanlarında karamsarlığa kapılıp hayata ümitsiz bakmamalıdır. Aynı şekilde se-

vinçli günlerinin iyi değerlendirilmesi, bu anın hayatın bir cilvesi ile bölünmesi durumunda herşeyi toz pembe değerlendirirken tam aksi bir ruh haline, herşeyi kapkara görme durumuna düşülmemelidir. İşte Türk evinin duvarlarını süsleyen levhalardan bir kısmı bu ve benzeri konularda derin mesajlar içerir:

*“Fakir halin izhâr etme Hâlikın bilmez mi hiç
Âleme ihsan eder de sana etmez mi hiç
Rabbine ağlar isen göz yaşın silmez mi hiç
Tâ ciğerden âh idersen istediğin virmez mi hiç.”⁵*

Örnek 2: “Kur’anî İfadelerin Mekân’da Görsel Kullanımı” :

Eserlerinde mimari yapı elemanlarını büyük ustalıkla biraraya getirerek vahdet’e ulaştıran ve maddeyi adeta zıddına dönüştüren Mimar Sinan’ın yapıtlarında XVI. Yüzyıl yazı (hat) sanatının en güzel örneklerini buluruz. Sinan’ın camilerinde yazı (hat) sanatı ondan önce ve sonra inşa edilen camilerde görülmeyen bir biçimde hesaplı, akılcı ve mimariyle tam bir uyum halindedir. Bütün yapı unsurlarının merkezi kubbede ifadesini bulduğu Selimiye Camii kubbesinde, büyük hattat Karahisarî’nin Tevhid (Lâ ilahe illallah) ile İhlâs Sûresi hattının bulunması çok anlamlıdır. Burada Kur’anî ifadelerin mimari yapıya kimliğini veren kubbenin “birliği” simgeleyen anlamı ile bir örtüşme vardır; sanki madde ve biçim olan mimariye Kur’anî ifadeler anlam vererek onu bir başka boyuta taşımıştır.”⁶

Örnek 3:

“Eski kentlerimizde insanların biraraya geldiği, sosyal yaşama hayat veren ve aynı zamanda kentsel mekânlara estetik ve kimlik kazandıran, ayrıca yön ve yer belirleyici bir kent mobilyası olan çeş-

5 A.N. Serinsu, “Türk Ailesinin Ev İçi Düzeninde Levhalar”, Türk Aile Ansiklopedisi, B. Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, II.600- 605.

6 H. Taşkıran- A.N. Serinsu, “Kur’anî İfadelerin Mekanda Görsel Kullanımı”, Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi Yıl:1 Sayı:1 (Kasım 1997), s.16-23.

meler vardı. Galata Kule kapısı civarında yer alan ve musluğun bulunduğu ayna taşı üzerinde:

'Ve caalnâ mine'l-mâ'i kulle şey'in hayy- Ve her hayatı olan şeyi sudan yarattık.' (21/ Enbiya 30)

ayeti yazılı olan Bereketzâde Çeşmesi'nden akan suların şırlıtısı bu ayeti kendi diliyle söyler dururdu..."⁷

Örnekleri arttırmak mümkün. Mesela bayramlar, düğün, doğum, ölüm, komşuluk vb. üzerine hayatın içinden, bilinen ama bilginin dönüşümü çerçevesinde algılanmadığından sıradanlaşmış, alışkanlık yapmış pek çok örnek sırlanabilir.

Değerlerimizi Kalkınmanın Kültürel İmkânı Olarak Yeniden Hayata Katmak İçin Ne Yapmalıyız?

Bu sorunun pek kolay verilebilecek bir cevabı olmadığı açık. Ancak bu çetin soruya verilecek cevaplara zemin oluşturacak bir başlangıç noktası da olmalı. Bu da şudur:

- İslam'a layık bir '*İslam ile varoluş*'ün yaşam felsefesini geliştirme.

- Bu yaşam felsefesini çağdaş kültürümüze katarak kalkınmanın bir imkânı olarak kullanabilmek için *değerlerimizi yeniden inşa etme*.

- Bunu yapabilmek için değerlerimizi yeniden değerlendirme.

- Değerlerimizi yeniden değerlendirmek ve inşa edebilmek için de bilginin dönüşümünü mümkün kılarak soyut olandan somut olanı üretme: *yeni / güncel değerler çıkarma*.

İnsan potansiyelimizin verimliliğini en yüksek noktaya çıkarmak ve bunu kalkınmanın bir imkânı olarak kullanmak istiyorsak, ilk önce bizi bu günlere getiren değerlerimizin temelindeki Kur'an ve Hz. Peygamber'e bu çerçevede bakmamız gerekir. Aksi takdirde insanımız *alışılmış değerlerin* hayata yön vermesine terk edilmiş olacak ve sürüklendiği yozlaşma daha da derinleşecektir.

Bizi biz yapan değerlerimizin zeminini oluşturan Kur'an ve Ha-

7 A.g.m.

dis'e bu yaklaşımla baktığımızda, Kutsal Kitabımız ve model edindiğimiz insan Hz.Muhammed ile ilişkimizi bir temele oturtmamız gerekmektedir. Bu temelden hareketle kendimize- hayata- tabiata - evrene bakabilmeli, yaşamın bize sorduğu sorulara cevap verebilmeli ve bu yolla hayatın sunduğu anlamları gerçekleştiren bir varlık olduğumuzun bilincine erebilmeliyiz. Bu ise 'bilgiyi dönüştürebilmemizle', yani Kur'an'ı ve Hadis'i yeni / güncel değerler olarak hayatımıza katabilmemizle mümkündür.

Şimdi yukarıda ifade edilenleri birkaç misalle somutlaştırmak istiyoruz.

Örnek 1: "Kendimize Ayıp Olmasın" :

"..... Bu büyük ve örnek Yunus, demek istiyor ki, manasını öğrenmeyi ihmal etmeyerek, her hal-ü şâniyle örnek Peygamber'imizin cemiyet ahlâkını düzgün tutmak için kurduğu en makul kaideleri tatbik ile yetinen ve kötü taraf tutan uydurma cereyanlara kapılabilecek olanları kurtarmak lazım. Bu cihetle muhakkak din esaslarından kendisine tatbik ettiklerini temiz saf halk diliyle tekrarlıyor. Bizler ne yapıyoruz? Bunları okuyup geçiyoruz..."

Koca Yunus bizi birkaç gün ve saat oyalamak için mi memur oldu?...

Onun ortaya koydukları nelerdir? Bunlar o kadar çoktur ki, hepsi bir araya getirilse, saf ve örnek sade dilimizle Kur'an ve hadis esasından ayrılmamış olarak bunlardan adapte tahakkukuına çalışacağımız bir zihniyetle hayatta muvaffak olmak ve ilerlemek için muhtaç olduğumuz bir tüzüğümüz mahiyetinde sözlerini bâş üzerinde taşıyacak ve onlara uyacağız.

Şimdi onun en eski ve doğru Divan nüshalarından topladığımız maddelerinden kendi meslek ve meşrebimize göre tüzüklerimizi hazırlayalım. Bunları okumakla ve yalnız lezzet almakla iktifa etmeyelim. Eğer bunları kendimize icraatiyle mâledemezsek yaşayamayız...:

- Ne varlığa sevin ne yokluğa yerin.
- Kimde bir zerre aşk varsa, Tanrının varlığı andadır.
- Onun bunun gönlünü kıranın ibadeti makbul olmaz.

- *Sevelim ki sevilelim. Zira dünya kimseye kalmaz.*
- *Dünya dış, ahiret içtir. Biz onu kabul ederiz.*
- *Derdini fâzıllara aç.*
- *Paran varsa bin defa Hacca git. Hepsinden iyisi bir gönüle girmektedir.*
- *Tanrıyı anlayıp O'nu cidden bilerek sevenler nazarında cümle âlem kardeşidir.*
- *Bilgi edinmekten maksat kendisini bilmektir.*
- *Kendi varlığını öğrenmeyen hayvandan farksızdır.*
- *Allah'a 'Senin benzerin yok!' dein mi, ondan vazgeçme.*
- *Manasını kendine tatbik etmezsen, öğrenmek de nafîle!...*
- *Kendimizi bilmek ciddi konuları okumakla olur.*
- *Okumanın manası ibret almaktır. İbret almazsan karşıdaki-
nin gönlü yıkılırsa ona çare yok.*
- *Doğru yol, gönülden görülendir.”⁸*

Örnek 2:

“Bu babamsız geçirdiğim ilk Kurban Bayramı... Bizim milletin, bayramlarda kabir ziyareti geleneğini bilirdim ama bu geleneğin ilk kez ben de bir parçası oldum ve Bayramın kuşaklar boyu milyonlarca insanımız için önemini ve değerini yüreğimin en derinlerinde ben de hissettim.

İnsanlar, inançlarıyla, töreleriyle, gelenekleriyle yaşıyorlar. Kimisi bayramları tatil azgınlığına dönüştürüyor. Kimisi, Arefe günlerinde aile bütünlüğünü, servi ağaçlarının dibinde, elleri göğe açılarak ayakta tutuyor...”⁹

Peki değerlerimizi kalkınmanın kültürel imkânı olarak hayata katmak, kimin öncelikli sorunu olmalıdır?

Elbette ulemanın/ bilim insanlarının.

8 A. Süheyl Ünver, “Kendimize Ayıp Olmasın”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 5 (Mayıs 1972), s.9-10.

9 Cengiz Çandar, 30 Mart 1999 tarihli Sabah Gazetesi’ndeki köşe yazısından.

Burada *ulema/ bilim insanları* sözcüğü ile ülke aydınlarının özel bir kesimi olarak *akademisyenler, bürokratlar, din kültürü ve ahlâk bilgisi/ İHL meslek dersleri öğretmenleri, müftüler/ din görevlileri*'ni kastediyoruz.

Neden mi?

Çünkü akademisyenlerin ürettiği ve yarattığı bilgiyi toplumun hizmetine sunan bürokratlardır. Öğretmenler ve din adamları ise uygulamayı gerçekleştiren kimselerdir. Dolayısıyla değerlerimizi kalkınmanın kültürel imkânı olarak hayata katma stratejisini yeniden yaratacak, uygulamaları en verimli hale getirecek ve en yeni teknolojileri akıllıca uygulayacak olanlar onlardır.

Peki bunun yöntemi nedir?

Bu hususta bizim teklifimiz ve denenmesini önerdiğimiz yöntem TKY (Toplam Kalite Yönetimi)'dir.

Burada TKY'ne nasıl yaklaştığımızı değinmek istemiyoruz. Ancak şu kadarını ifade etmeliyiz ki TKY'yi ne yeni bir ideoloji, ne sihirli bir yönetim tarzı ve ne de her derde deva bir reçete olarak ele almıyoruz. Sadece TKY'yi önemsiyor ve 'Kendi özgü kültürümüze nasıl mal edebiliriz?' sorusuna cevap arayan bir tavrı benimsiyoruz. Bu tavrın gereği olarak, özgü kültürümüze ait Ahilik Teşkilatı'nı TKY çerçevesinde bilginin dönüşümünü mümkün kılan, değerleri yeniden inşa etmeye ve yeni/ güncel değerler çıkarmaya imkân yaratan bir yaklaşımla aktüel kılabilir miyiz, diyoruz.

Bu yaklaşımımızın gereği, Kur'an ve Hadis'in içerdiği bilginin dönüşümünü, onlardan yeni/ güncel değerlerin çıkarılmasını ve bu üretimin öncelikle eğitim alanında uygulanmasını hedefleyen bir çerçevede TKY'ni özgü kültürümüze uyarılama yolunda çalışmalarımızı sürdürmekteyiz¹⁰. Ancak bunun gerçekleştirilmesinde bireysel olanın çok ötesinde bir işbirliğinin, disiplinlerarası ortak çalışmalar

10 Bu yaklaşımın somut bir örneği için bkz.: "Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım?", UÜİF ve İSAV tarafından 17- 18 Mayıs 1998 ve 11- 13 Aralık 1998 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen "Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu"na sunduğumuz tebliğ.

yapılmasının lüzumunu özellikle belirtmeliyiz¹¹. Eğer bunu başara-
bilirsek, yeni bir asra girerken yepyeni bir gelecek yaratabilecek do-
nanıma sahip olduğumuzu ve bu donanımı kültürel kalkınmamızın
motivasyonunda temel kılabileceğimizi yeni bir yaklaşımla paylaşı-
ma sunmuş oluruz.

KAYNAKÇA

Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ta-
rihsiz.

Süleyman Bolay, "Eğitim, Din ve Değer", Yayınlanmamış Tebliğ.

Par Hervé Carrier, "Bir Ülkenin Kıymet Hükümleri ve Dinî Müesseseleri Nasıl İnce-
lenir?", (Çev. Münir Koştaş), AÜİF Dergisi Cilt: XXIX Ankara, 1987, s.335-
346.

Ernst Casirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (Çev. N. Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul,
1980.

Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yay., Ankara, 1966.

Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991; *İyi Düşün Doğ-
ru Karar Ver*, Sistem yay., İstanbul, 1995, 8.baskı.

Yılmaz Eker, "Osmanlı Çeşmeleri", *İlgi Dergisi* Sayı:96 (Bahar 1999), s.3-7.

İsmail Fennî ERTUĞRUL, *Lügatçe-i Felsefe*, İstanbul Dârüfünûnu Edebiyat Fak.
Neşriyatı, İstanbul, 1927.

Viktor Frakl, *İnsanın Anlam Arayışı*, (Çev. S. Budak), Edesos Yay., Ankara, 1991;

11 Burada 'daha çok kâr!' isteyen bir şirketin, Fransız petrol şirketi ELF'in kısa hikayesini vermek, ne demek istediğimizin anlaşılması bakımından yararlı ola-
caktır.

" 1966 yılında çeşitli akaryakıt dağıtım şirketlerinin hisselerini alan Union Générale de Distribution, bu küçük birimleri tek bir isim altında toplamaya karar verdi..... Yapılması gereken ilk iş bir isim ve amblem/ logo bulmaktı. Kısa, çarpıcı, her dilde kolay söylenecek ve kanunen bütün ülkelerde kabul edilebilir bir isim aranıyordu. Bu ideal ismi bulmak için bilimadamları bilgisayarda üç, dört, veya beş harften oluşan tam 8.253.000 kelime taradı. Söylenmesi güç veya anlamı uygun olmayanlar elendikten sonra kalan son 100 kelime anlambilim-
ciler ve fonetik uzmanları tarafından incelendi. Dilbilimciler, bu kelimelerin çeşitli dillerdeki etkisine bakarken, psikologlar da söz konusu kelimelerin çağrışımlarına ve insanları motive etme kapasitelerine dair çalışmalar yaptılar. ELF tüm testleri geçti! Yorucu araştırmalar sonunda ELF sözcüğü bulundu....." (elfabe Dergisi No:2 Nisan 1999'dan kısaltarak.)

- Duyulmayan Anlam Çığığı- Psikoterapi ve Hümanizm*, (ev.S.Budak), teki Yay., Ankara, 1996, 2.baskı.
- Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, 13. baskı; *Varoluş ve Psikiyatri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, 3.baskı.
- Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi zerine Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul, 1998, 2. baskı.
- Orhan Hançerliođlu, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Attilâ İlhan, "Attilâ İlhan'la Söyleři", *Düşünen Siyaset Dergisi*, Sayı:1 (şubat 1999), s. 69-92.
- ığdem Kağıtıbaşi, *Kültürel Psikoloji -Kültür Bağlamında İnsan ve Aile-*, YKY, İstanbul, 1998.
- Sadık Kılıç, *Fıtratın Diriliři*, Nehir Yay., İstanbul, 1991.
- Recep Kılıç, *Ahlâkın Dinî Temeli*, TDV Yay., Ankara, 1992.
- İonna Kuçuradi, *Etik*, Ankara, 1988; *İnsan ve Değerleri*, TFK Yay., Ankara, 1998; *Nietzsche ve İnsan*, TFK Yay., Ankara, 1997.
- Rollo May, *Kendini Arayan İnsan*, (ev.A.Karpat), Kuraldışi Yay., İstanbul, 1997.
- Necati ner, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yay., Ankara, 1982; "İnsanda z ve Varoluş", *Felsefe Dünyası*, Sayı:1 (Temmuz 1991) Ankara; "Kültür", *Felsefe Dünyası* Sayı: 2 (Aralık 1992); "Niçin Din đretimi", *Din đretimi ve Din Hizmetleri Semineri Açış Tebliđi*, 8- 10 Nisan 1988, DİB Yay., Ankara 1991; "Aşkın (Trancendant)Değer Bunalımı", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yay., İstanbul 1995, s.183-187; "đretim ve Eđitime Bir Bakış", a.g.e., s.193-196; "Milli Zihniyet ve Milli Birlik", a.g.e., s.201-217.
- Max Scheler, *İnsanın Kosmostaki Yeri*, (T.Mengsođlu), Yaprak Yay., İstanbul, tarihsiz.
- Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir?*, řle Yay., İstanbul, 1996.
- Hüseyin Taşkıran-Ahmet Nedim Serinsu, "Kur'ani İfadelerin Mekânda Görsel Kullanımı", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* Yıl:1 Sayı:1 (Kasım 1997).
- Hasan Âli Yücel, *Felsefe Dersleri*, Maarif Basımevi, İstanbul 1954.